

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

Nagy Enikő

**A HAZAI FELSŐFOKÚ TURIZMUSKÉPZÉS, ÉS ANNAK
INFORMATIKA(OKTATÁS)I VONATKOZÁSAI**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők:

Dr. Bárdossy Ildikó habilitált egyetemi docens C.Sc.
PTE BTK NTI

és

Dr. Aubert Antal habilitált egyetemi docens C.Sc.
PTE TTK FI

Pécs
2014.

TARTALOM

1. A kutatási probléma	2
2. A témaválasztás indoklása és a kutatás tárgya	3
3. A kutatás célja	4
4. A kutatás kérdései és a hipotézisek	5
5. Alkalmazott módszerek és a minta bemutatása	7
6. Eredmények és következtetések.....	10
7. A kutatás lehetséges továbbfejlesztési lehetőségei.....	20
A tézisekben meghivatkozott szakirodalom.....	22
A disszertáció témakörében megjelent publikációk és konferencia előadások	23

1. A kutatási probléma

A magyar felsőfokú turizmusképzéseket az azokat befolyásoló globalizációs változások új kihívások elé állították. Az Európai Unió által deklarált globális kérdéskörök, úgymint a gazdasági, kulturális és technológia kérdéskörök, a magyar felsőoktatásra is hatással vannak a változások tekintetében. A képzési eljárások folyamatos fejlesztése kemény feladatokat állít a szakemberek elé az idegenforgalmi szektor versenyképességének javítása érdekében.

„A globalizáció eredményeként a turizmusipar az elmúlt 10-15 évben jelentős változáson ment keresztül. A forgalomnövekedés óriási. Elegendő csak megemlíteni, hogy 2002-ben a nemzetközi érkezések száma elérte a 702,6 milliót. Ez a szám az előző évhez képest 2,7 százalékos növekedést jelent. A WTO szerint a 2020-ig korábban előre jelzett optimista fejlődési ütem tartható lesz, és az érkezés el fogja érni az 1,56 milliárdot. A világpiac minden tekintetben realitássá vált. A verseny tovább éleződik. Új piacok, új kínálattal jelentkeztek. Az információs technológia hallatlan fejlődésével új kommunikációs csatornák, értékesítési formák keletkeztek, amelyek megváltoztatják a turizmus rendszerében működők tevékenységét.” (László 2003:67) Olvasható a fenti idézet László József (BGF címzetes docens) előadásában. Ezen tevékenységek között nagy hangsúllyal szerepel a felsőszintű turisztikai szakemberek képzése, mely mind a mai napig hatalmas felelősséget ró a turisztikai oktatási terület képviselői számára.

Ezen kívül a jelenkori információs társadalom tanulási környezeteinek megváltozása, és ehhez kapcsolódóan az elektronikus tanulási környezet mindennapivá vált. A hálózat alapú tanulási formák jelentősége megnőtt, amely hatással van a tanítási és tanulási folyamatokra, új oktatásfejlesztési problémákat generálva a modern társadalomban. Az online tanulási környezet, mint gyűjtőfogalom jelent meg az oktatási szférában, amelyben „biztosan helyet kap többek között a webergonómia, a tanulásmódszertan, a különböző paradigmák, vagy akár a technológiai eszközök is” (Papp-Danka 2012:1).

Fogalmi meghatározást tekintve az online tanulási környezet „olyan tanulási környezeteket jelent, ahol a tanítás és tanulás feltételrendszerének kialakításánál meghatározó szerepe van az elektronikus információ- és kommunikációtechnikai eszközöknek” (Komenczi 2009:114).

Ezekből kiindulva, dolgozatom tárgyául szolgálnak a hazai felsőfokú turisztikai, idegenforgalmi képzési terület kérdéskörei, és azokon belül a hozzájuk tartozó informatikai aspektusok. A hazai felsőfokú turizmusképzésben szereplő informatikai alkalmazásoktól

kezdvé, a szereplők informatikai képzettségén túl, egészen az elektronikus távoktatási módszerek alkalmazhatóságáig vizsgálom az említett képzés körülményeit.

2. A témaválasztás indoklása és a kutatás tárgya

Témaválasztásomat alapvetően a hazai felsőoktatás, s ezen belül is a felsőfokú turisztikai képzés rendszere iránti érdeklődésem és elhivatottságom indokolják. Noha nem a turizmus tudományterületen kezdtem tanulmányaimat, de több éve dolgozom ezen oktatási szférában, és több mint egy évtizede tanulmányaim, munkám és családom révén otthonom ez a terület. Megjelent publikációim, eddigi tananyagfejlesztési, képzésfejlesztési és oktatási munkáim is e neveléstudományi területhez kötődnek. A felsőfokú turisztikai képzésekkel kapcsolatos kérdéskör szakmailag is indokoltá teszi, hogy a témában kutassak, hiszen munkám során napi szinten vagyok kapcsolatban a felsőfokú turizmusképzéssel.

Hazánkban 2006-ban vezették be a többciklusú képzési rendszer első ciklusaként a turizmus-vendéglátás alapképzési szakot. Az alapfokozat birtokában – a turizmus-vendéglátás alapképzési szak kompetenciái szerint – a végzettek alkalmasak lesznek az egyes turisztikai szakterületen jelentkező feladatok és munkakörök ellátására, a turisztikai vállalkozásoknál vezetői feladatok elvégzésére, többnyelvű, és különböző funkciójú kommunikációra, nemzetközi turizmussal kapcsolatos feladatok ellátására, valamint az informatikai ismeretek alkalmazására is.

Igaz, hogy a többciklusú képzési szerkezet „a megnövekedett hallgatói létszám oktatásának kihívásaihoz igazodóan szélesebb alapozású, tehát kevésbé specializált. Alkalmazkodik a munkaerőpiac változó igényeihez, s az egész életen át tartó tanuláshoz igazodóan általános ismeretek, készségek, képességek és a szakmai kompetenciák, valamint a munkába álláshoz szükséges szakmai gyakorlat megszerzése is biztosítható e rendszerben” (Bakos és mtsai 2006:9), mégis sok kérdésre kell még lehetséges válaszokat keresni a jövővel kapcsolatban.

Ilyen kérdés egyrészt az, hogy ez a képzési modell miként tud igazodni a folyton változó, modern, tudásalapú társadalom kihívásaihoz. További kérdés az is, vajon miféle informatikai tudással kell rendelkezniük a felsőoktatásból – esetünkben a turizmusképzésből – kikerülő szakembereknek. Ezzel kapcsolatosan felmerül az a kérdés, hogy melyek azok az informatikai tudást jelentő összetevők, amelyek szükségesek egy turizmushallgató, egy leendő turisztikai szakember számára. A turizmusban elengedhetetlenül szükséges problémamegoldási feladatok, a prezentációs, információszerzési és szervezési technikák, az

elektronikus tanulói környezet és a különböző IT megoldások alkalmazói szintű ismerete egyaránt ide sorolhatók. Az információs társadalom internetes eszköztudásának használata egyre jelentősebb pozíciót képvisel a felsőoktatásban, és ez alól nem lehet kivétel a turisztikai képzési terület sem. Az elektronikus tanulási környezet mára már nem számít kuriózumnak, sőt szinte elengedhetetlen a versenyképes oktatási rendszer működéséhez. A frontális oktatásszervezéshez kötődő módszereket (mint előadás, magyarázat, megbeszélés) időszerű, hogy felváltsák az egyéni és kiscsoportos tanulást ösztönző, a diákok „autonóm tudásszerző folyamatait” (Csapó és Kárpáti 2002:308) támogató módszerek és technikák.

Egyúttal felvetődnek azok a kérdések is, vajon a vonatkozó informatikai tudást milyen képzési struktúra és környezet támogatja, vajon a modern technikák, az internetes alkalmazások ismerete és fejlesztése mennyiben része a turizmusképzésben oktatók pedagógiájának, az oktatók mennyire nyitottak a digitális tanulási módszerek iránt.

Ezek a kérdések/problémák alapozzák és orientálják disszertációm tárgyválasztását, vizsgálataimat ezekre a területekre terjesztem ki.

3. A kutatás célja

A disszertáció célja, hogy Magyarország felsőfokú turisztikai képzési rendszerére vonatkozó elemzésekkel sikerüljön kapcsolatokat találni annak szegmensei között, és egy összefoglaló képet adni a felsőfokú turizmusoktatásról, különös figyelmet szentelve az informatikai kontextusnak.

Cél, hogy a meglévő képzési adottságok vizsgálata, és összegyűjtött forrásadatok elemzése alapján felderítsem a magyar felsőfokú turizmusoktatást, annak sajátos rendszerét és kialakulását, valamint a fejlesztési gátakat. Vizsgálataim elsősorban informatikai vonatkozásúak, melyek során szeretném felmérni, hogyan alakulnak az informatikai képzések a turisztikai felsőoktatási környezetben. A vizsgálatok Magyarországon történnek.

Megkísérlem a turizmusinformatikai kompetencia-rendszer kialakítását, melynek segítségével megmutatom, hogy melyek azok az informatikai ismeretek, amelyek elengedhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy a turisztikai munka ellátásához szükséges informatikai kompetenciákat kifejlesszük és megerősítsük azért, hogy kiváló turisztikai szakembereket bocsássunk a munkaerőpiacra. A kompetencia rendszer specifikálására mind hallgatói, mind oktatói oldalról történő vizsgálatok eredményeként kerül sor.

Munkámban kitérek konkrét informatikai alkalmazásokra is, amelyek a turizmus szolgálatában állnak. Céлом, hogy olyan lehetőségeket mutassak be a turizmusinformatika

oktatásában, melyek metodikailag alátámasztva, hatékonyan segítik a felsőfokú turisztikai képzésfejlesztést.

Az informatika, mint turizmusmarketing eszköze, szerepelhet a képzésben. Lehetőségeket kínálok arra vonatkozóan, hogyan épülhetnek be az e-learning rendszerek a turizmusoktatásba. Munkámban kifejtem az e-learning rendszerek alkalmazhatóságát, és ehhez kapcsolódóan hogyan, mi módon, és milyen mértékben szerepelhetnek a szinkron és aszinkron e-learning módszerek a hazai felsőfokú turizmusképzésben.

4. A kutatás kérdései és a hipotézisek

Általánosságban elmondható, hogy a felsőfokú turizmusképzés, mint vizsgált terület társadalmi és oktatási viszonyainak vizsgálatát el kell végezni, kiutat kell találni a jövő oktatási intézményei számára. Meg kell vizsgálni a jelenlegi turizmusképzések szerepét, jelentőségét, különös tekintettel annak informatikai vonatkozásaira. Célom egy általános helyzetkép felállítása a jelenlegi felsőfokú turisztikai képzésekről (oktatott tárgyak, azokon belül alkalmazott módszertani eszközök, alkalmazott oktatástechnikai eszközök, IKT stb.).

Cél a tudományosan megalapozott turizmusoktatás rendszerének bemutatása, értelmezési kereteinek kiszélesítése. Ennek segítségével a turizmusképzésben rejlő fejlesztési gátakat, és alapproblémákat szeretném felmérni. Ezután áttérek a specifikált informatikai területre oktatási és alkalmazói szinten. Megkísérlem a turizmusinformatika fogalmi rendszerének meghatározását, és az ehhez tartozó oktatási szükségleteket. Valós példák alapján fel kell állítani a fejlődés és a fejlesztés tilalomfáját, meg kell szabni a gátak elkerüléséhez szükséges utat. Gondolok itt a turizmusképzésben lévő problémák feltárására, különös tekintettel az informatikai vonatkozású problémákra, majd megoldási lehetőségek megfogalmazására.

Célul tűztem ki annak feltérképezését, hogy az információs technológia milyen formában, és a felsőfokú turisztikai képzések mely részeiben képviselteti magát hazánkban. Gondolok itt a turizmusinformatika sajátosságaira, az IKT eszközök használatára a turisztikai és az oktatói munkában és tevékenységekben. Kutatási eredményeimhez, és az ezekkel kapcsolatos következtetések megfogalmazásához a hazai, felsőfokú turizmusoktatás kialakulásának felkutatása és földrajzi elhelyezkedésének bemutatása is hozzátartozik.

A következő kérdésekre keresem a válaszokat:

1. A felsőfokú turizmusképzés hol helyezkedik el a felsőoktatási rendszerben hazánkban, és milyen szerepet tölt be?

2. Milyen kapcsolatok jeleníthetők meg a turizmus, az oktatás, és az ezekhez tartozó informatikai aspektusok tekintetében?
3. Vannak-e – máig mutató – hatásai a múlt századi idegenforgalmi képzésnek, s ha igen, akkor melyek azok?
4. Az informatika – mint infrastruktúra a turizmusban, és mint oktatási és módszertani eszköz – mennyiben van jelen a turizmusképzésben, és mennyiben befolyásolja annak versenyképességét?
5. A turizmusinformatika, mint fogalom releváns-e a képzési rendszerben, és helytálló-e ehhez egy turizmusinformatikai kompetencia-rendszer kialakítása?

Kutatási hipotéziseim az alábbiak:

H1. A hazai felsőfokú turizmusoktatás fenntartható fejlődéséhez szorosan kapcsolódik az informatikai infrastruktúra fejlesztése, amely szoros kapcsolatban áll a gyakorlatban alkalmazandó informatikai alkalmazásokkal. (pl. Zsolnay Múzeum informatikai eszközök nélkül, közösségi portálok szerepe a turisztikai image növelésében, audioguide-ok használatának elterjedése stb.) Ezek rendezetlen elhelyezkedése az oktatási folyamatokban, egyértelműen nehézségeket okoz mind a turisztikai szakemberek, mind az oktatók munkájában.

H2. Feltételezéseim szerint, és a kutatás eredményeként azt várom, hogy az informatikai végzettséggel rendelkező tanárok nagyobb hatékonysággal használják a számítógépet munkájuk során, mint azok, akiknek nincsenek informatikai jellegű előtanulmányaik.

H3. A felsőfokú turisztikai oktatók elzárkóznak a modern, elektronikus oktatási környezetben történő munkától, mert nincsenek ismereteik és tapasztalataik az online módszerek alkalmazhatóságáról.

H4. A turizmusban alkalmazható informatikai alkalmazások oktatása hiányzik az informatikai képzés repertoárjából, illetőleg erősen hiányos.

H5. Jelenleg hazánk felsőfokú turisztikai képzési rendszerében még nem kiforrott, és nem egységes az informatikai képzés.

H6. Ahhoz, hogy a munkaerőpiac számára rugalmasabb, szélesebb körű ismeretekkel és rutinnal rendelkező szakembereket tudjanak az intézmények kibocsájtani, nem csupán alapozó számítógép-kezelési ismeretek „átadására” kell korlátozni az informatikai jellegű tárgyak oktatását, hanem ki kell terjeszteni a problémamegoldási képességek fejlesztésére is.

5. Alkalmazott módszerek és a minta bemutatása

A vizsgálatok során primer és szekunder kutatási tevékenységek egyaránt megtörténtek. A primer kutatás adatforrása – természetesen – saját munka. Az ide kapcsolódó empirikus munka lépéseit és eredményeit a hozzá nem férhető, illetve a szakirodalmi hiányokra épülő területeken kívánom megjeleníteni.

A szekunder kutatás jelentősége abban rejlik, hogy mind belső, mind külső környezeti forrásokra egyaránt támaszkodok a forrásként megjelenő tapasztalati tudás megléte miatt.

Források a kutatáshoz kapcsolódóan:

Primer kutatás forrásai:

- megkérdezés (kérdőív)
- megfigyelés (esettanulmány)
- tartalomelemzés
- ábrakészítés, táblázatkészítés, modellezés

Szekunder kutatás forrásai:

- belső információforrások:
  - analitikus és szintetikus nyilvántartások (Képzési és kimeneti követelmények jegyzéke)
- mikro szintű információforrások:
  - szakfolyóiratok, szakirodalmak
  - tudományos publikációk
  - tanulmányok
- makro szintű információforrások:
  - országos hatáskörű adatbázisok (felvi.hu)
  - intézményi kiadványok (felvételi tájékoztatók)
  - statisztikai adatelemzések

A kapott adatok gyűjtése, feldolgozása, elemzése, statisztikai elemzési eljárások alkalmazásával történt az *IBM SPSS Statistics Version 21.0 program* és a *Microsoft Office Excel 2007 program* segítségével.

Kutatásom a következő fő módszereken alapszik:

Munkám során elsőként a fellelhető szakirodalmakat elemeztem. Antikváriumokban, könyvtárakban, szakkönyvtárakban található évkönyveket, tankönyveket, folyóiratokat, és nem utolsósorban témába vágó konferenciák köteteit tanulmányoztam. Történeti jelentőségű szakirodalmakat kerestem és olvastam el, melyek alapját adták a fejlődéstörténeti fejezetnek.

A felsőoktatási felvételi tájékoztatók, melyekben a 1960-as évek elejéről származó adatokra leltem, szintén a történeti kutatásomhoz járultak hozzá. Ezeken kívül az elméleti fejezetek megírásában a turizmushoz és/vagy oktatáshoz kapcsolódó szakirodalmi források nyújtottak segítséget. Hivatalos, online adatbázisok alapján (felvi.hu) a turizmusképzésre vonatkozó, vizsgálataim szempontjából releváns adatokat gyűjtöttem össze.

A megkérdezéses vizsgálathoz a kérdőívezés módszerét alkalmaztam. A 37 kérdésből álló oktatói kérdőív célközönségét a hazánkban működő turisztikai képzésekben résztvevő, oktató kollégák, tanárok képezték. A kérdőívben zárt és nyílt kérdések egyaránt szerepeltek, melyek között voltak feleletválasztást igénylő, rangsorolást igénylő és kifejtést igénylő kérdések. Az oktatói kérdőív kitöltésére az aktív oktatói munkakörben foglalkoztatott dolgozókat kértem fel, akik valamilyen formában szerepet vállalnak idegenforgalmi képzéseken. Technikailag rugalmasan oldottam meg a kitöltés lehetőségét, mégpedig három kitöltési mód közül választhattak a kitöltők annak tekintetében, hogy melyik a legoptimálisabb saját személyük nézőpontjából. Az első mód a hagyományos papír alapú kérdőív volt, a második mód egy szövegszerkesztő szoftver (Microsoft Word 2003 és 2007) segítségével kitölthető, és elektronikusan (e-mail formájában) elküldhető változat, míg a harmadik kitöltési lehetőség az online módon kitölthető kérdőív volt, melyet a www.ripet.hu kérdőív szerkesztő web alkalmazásának segítségével készítettem el.

A felmérési mintát a következőképpen jellemzem:

A kérdőíveket először 2012 áprilisában osztottam ki azon oktatóknak, akik Magyarország valamely felsőoktatási intézményében oktatnak valamilyen tárgyat a felsőfokú turizmus-vendéglátás BA képzés keretein belül. Ekkor, nagyon rövid időn belül nehézségekbe ütköztem, miszerint nagyon kevés oktató érzett hajlandóságot a kérdőív kitöltéséhez. Elmondható, hogy jelentéktelen számú (hozzávetőlegesen 8-10 db) kitöltött kérdőív érkezett vissza, még a háromféle kitöltési lehetőség ellenére is. Az online kitöltési módszert senki nem választotta, néhányan szövegszerkesztővel töltötték ki a kérdőívet, és néhányan a papíralapú kitöltéshez ragaszkodtak.

Mivel az első kiküldés mondhatni nem járt sikerrel, megismételtem a felkérést 2012 októberében, amely felettébb meghozta a várt adatokat. 137 oktatónak küldtem ki hagyományos postai és elektronikus úton a kérdőívet. Közel két hónap alatt 72 válaszküldemény érkezett, amelyből mind érvényes volt. Ezért az 52,55 %-os minta (kiküldött és beküldött kérdőívek arányát tekintve) reprezentatívnak tekinthető, és ezen felül fontos tényként kezelendő, hogy az országban 14 turizmus-vendéglátás bachelor képzést végző

intézmény van, és ebből 11 intézménytől (1. táblázat) kaptunk adatokat, amelyek tartalmazzák területileg a főbb turizmusképzési helyeket.

1. táblázat Turizmusképzést folytató azon intézmények listája, ahonnan kitöltött oktatói kérdőívek érkeztek 2012-ben

Budapesti Corvinus Egyetem	Budapest
Budapesti Gazdasági Főiskola	Budapest
Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar	Debrecen
Eszterházy Károly Főiskola	Eger
Károly Róbert Főiskola	Gyöngyös
Kodolányi János Főiskola	Székesfehérvár
Nyíregyházi Főiskola	Nyíregyháza
Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar	Győr
Pannon Egyetem	Veszprém
Pécsi Tudományegyetem	Pécs
Szolnoki Főiskola	Szolnok

Saját szerkesztés, 2012-es adat

A kérdőív 37 kérdésből állt. A 27 szakmai kérdést 10 alapadatra vonatkozó kérdés követte. A kérdések a következő területeket érintették:

- a felsőfokú turizmusképzésben dolgozó oktatók általános számítógép-használati és alkalmazási területekre vonatkozó kérdései,
- informatikai kompetenciákat felmérő kérdések, amelyek arra irányulnak, hogy az oktatók rendelkeznek-e az internetalapú oktatáshoz szükséges készségekkel, módszertani képességekkel (pl. kialakult-e bennük a távoktatáshoz, az online tanulási környezethez történő alkalmazkodás készsége),
- a felsőfokú turizmusoktatók turizmusinformatikai ismereteit felmérő kérdések.

Az országban élő potenciális oktatók tekinthetők az alapsokaság elemeinek. Mivel az alapsokaság (100%) nem ismert, illetve kicsinek tekinthető, továbbá az összetétele sem ismert, a felvetődő kérdés, hogy ennek ellenére reprezentatív-e mégis a minta. Mivel a kapott minta, becsléseim szerint meghaladja a 30 %-ot, ezért alapstatisztikákat, egyszerűbb többváltozós technikát tudok alkalmazni (One Way ANOVA varianciaanalízis, keresztábla elemzés). A statisztikai elemzésekhez az IBM SPSS Statistics Version 21.0 programot használtam, egyszerűbb elemzésekhez pedig a Microsoft Office Excel 2007 programot.

Egy másik típusú felmérésem a megfigyelés módszerén alapszik. A megfigyelési módszerek közül egy esettanulmányt készítettem el, melynek során egy felsőoktatási intézmény két tanévében felmértem a képzésbe bekerülő hallgatók informatikai készségeit, és ismereteit. Ez több mint száz hallgató felmérését jelentette, amely elégséges mintának tűnt az informatikai képességekkel kapcsolatos problémák feltárásához.

A dokumentumelemzés módszerével a turisztikai képzéseket folytató intézmények honlapjait, és tanügyekkel kapcsolatos dokumentumait (tanrendek, tematikák, képzési leírások) vizsgáltam meg, hogy rávilágítsak a képzési rendszerben lévő rendezetlenségekre, hiányosságokra. Az informatikai képzési terület vizsgálatát végeztem el, és felmértem, hogy egyes intézményekben milyen szerepet képviselnek az informatikai tárgyak.

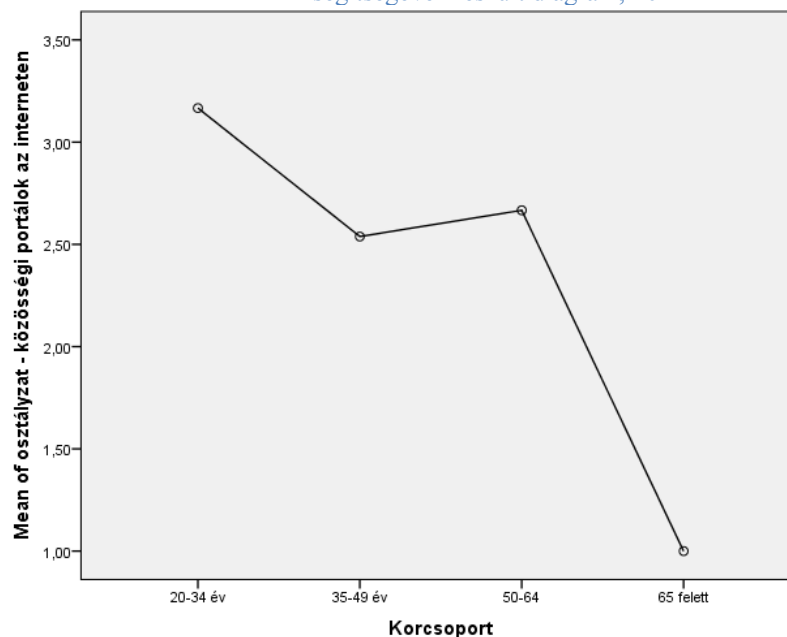
Összességében az általam alkalmazott valamennyi kutatási módszer eredményeivel történik a felállított hipotézisek verifikálása, és olyan lehetőségek felkínálása, amelyek a gyakorlatban még a nehéz gazdasági helyzet esetén is helytállóak lehetnek.

6. Eredmények és következtetések

Az eredmények legfőbb üzenete az, hogy az informatikának releváns helye van a turizmusban és annak képzésében egyaránt. A felsőfokú turisztikai képzést nyújtó intézményekben végzett kérdőíves vizsgálat több ponton választ ad a kiinduló kérdéseimre, melyek szoros kapcsolatban állnak a felállított hipotézisekkel. A következő tanulságokat tudom levonni és egyben a hipotéziseket alátámasztani.

Az életkor nem befolyásolja jelentősen a számítástechnikai eszközök napi használati gyakoriságát, nem így az egyes webes alkalmazások esetében, ahol ugyanis az idősebb korosztálynál szembetűnően alacsony a közösségi portálok használatának aránya (1.ábra).

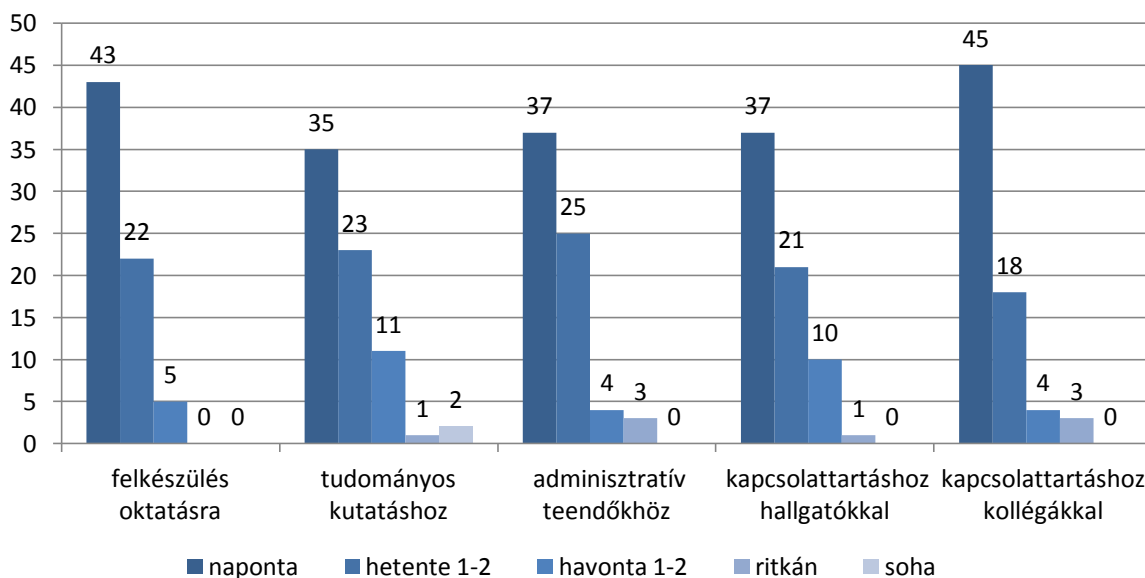
1.ábra. A Közösségi portálok használatának átlagértékei az oktatói korcsoportok függvényében, Spss program segítségével készült diagram, 2012

Kiinduló feltételezésem az volt, hogy mivel a turizmusoktatás személyi és tárgyi feltételrendszere folyamatosan változik, ezért feltételezésem szerint a fenntartható fejlődéshez

folyamatos infrastrukturális fejlesztésekre van szükség. Ezt bizonyítják azok az eredmények, melyek a hardver ellátottságról szólnak. A turizmusoktatás legtöbb helyszínére az elavult infrastruktúra a jellemző. Nemcsak hardver oldalról, hanem szoftveroldalról is beláttuk, hogy fejlesztésekre van szükség. Igaz, hogy az idősebb generáció megelégszik azzal, ami van, és nem mutatnak különösebb igényt az új technikai vívmányok és alkalmazások felé. Azonban azt beláttuk, hogy nem csak a fiatalabbak, de az idősebbek is készek az oktatásmódszertani újítások befogadására. Elmondható, hogy napi használatban a fiatalabb korosztályhoz tartozó oktatók rendszeresen használják az olyan internetes alkalmazásokat, amelyek nem csak a mindennapi élethez, de a turizmushoz is szorosan kapcsolódnak. Az internet használati szokások tekintetében legjobban a napi használat dominál (közel 50%-os a kitöltők között), de csak kizárólag felhasználói szinten (2.ábra). Jellemző az adattárolási funkció használata dolgozatok, fájlok megosztására, ami bizonyítja a folytonos igényt a hardver és a szoftver szintű fejlesztésére.

2. ábra. Internethasználat gyakorisága a turisztikai oktatók körében

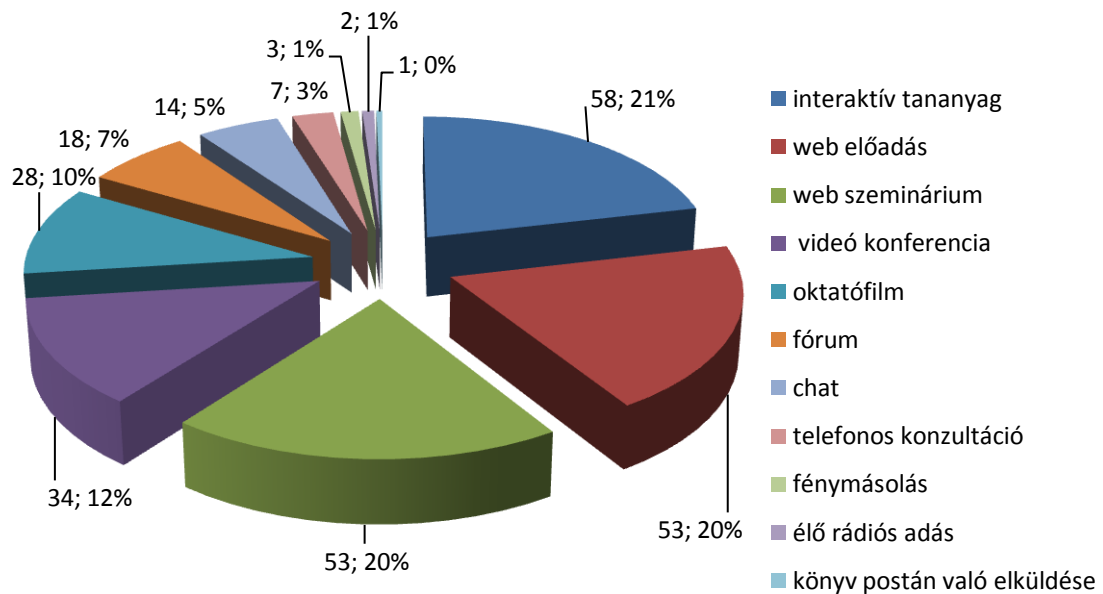
Forrás: Microsoft Excel 2007. program segítségével saját szerkesztés

A második hipotézis szerint azok a dolgozók, akiknek informatikai végzettségük van, nagyobb igényt támasztanak az informatikai eszközök iránt és gyakrabban használják a számítástechnikai eszközöket. Ezt a feltételezést a vizsgálatokkal elvettem, mert az adatokból azt az eredményt kaptam, hogy az informatikai végzettségtől nem függ jelentősen a számítógépes programok használati gyakorisága.

A kérdőívelemzés második egységében (5.2.fejezet) a H3. hipotézist vettem el. Az igaz, hogy a vizsgált oktatóközösségnek nincsenek egységes ismereteik (3. ábra) az

elektronikus oktatási-tanulási környezet megvalósíthatóságáról, de semmiképpen nem állíthatjuk, hogy el is zárkoznak ettől.

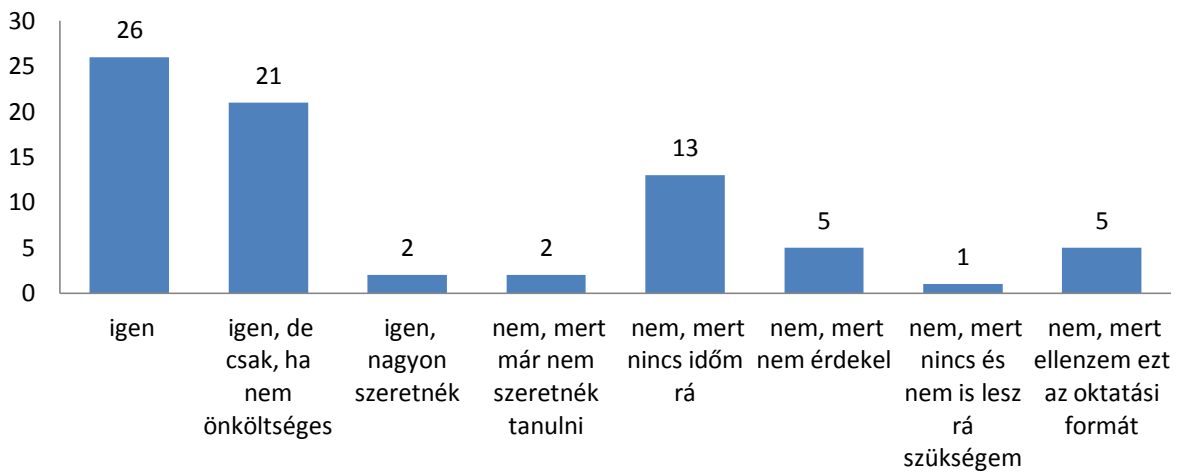
3. ábra. Eszközök elhelyezésének mértékarányai – oktatói válaszok alapján – az „e-learning”-es módszertani-eszközhalmozban

Forrás: Microsoft Excel 2007. program segítségével saját szerkesztés

Továbbá az is igaz, hogy a világhálót kevés tevékenységre használják, azaz kihasználatlanok a lehetőségek, de egyértelmű nyitottságot mutatnak azok megismerése iránt. Az e-learning oktatási környezet nem számottevő, ezáltal ezen oktatási-tanulói környezetek és ezekben alkalmazott módszerek egyáltalán nem tekinthetők rutinszerűnek. Az oktatók nagy része (66%) soha nem állt még kapcsolatban semmilyen távoktatási formával, de rendkívül pozitív a tanulási szándék a web alapú oktatási módszerekkel kapcsolatosan (4.ábra). Ezért az oktatók nyitottsága egyértelműsíthető a modern oktatási környezetben történő munkára, annak ellenére, hogy javarészt nincsenek releváns információk birtokában a számítógépes hálózatokról és azok működéséről. Megoldási javaslat, hogy „E-learning” oktatási módszerekről szóló továbbképzésekkel utat lehet nyitni az oktatásfejlesztés terén a hazai felsőfokú turisztikai képzésben. E-learning rendszerek folyamatos bevezetését és fejlesztését indokoltnak és szükségesnek tartom, mely gyors és hatékony megoldást jelentene a képzési területen felmerülő, mind gazdasági, mind oktatási folyamatokban felmerülő problémák megoldására.

4. ábra. „Szívesen venne-e részt web alapú oktatási módszerekről szóló továbbképzésen, tanfolyamon?” kérdésre adott válaszok eloszlása a felsőfokú turisztikai oktatók körében, 2012-ben

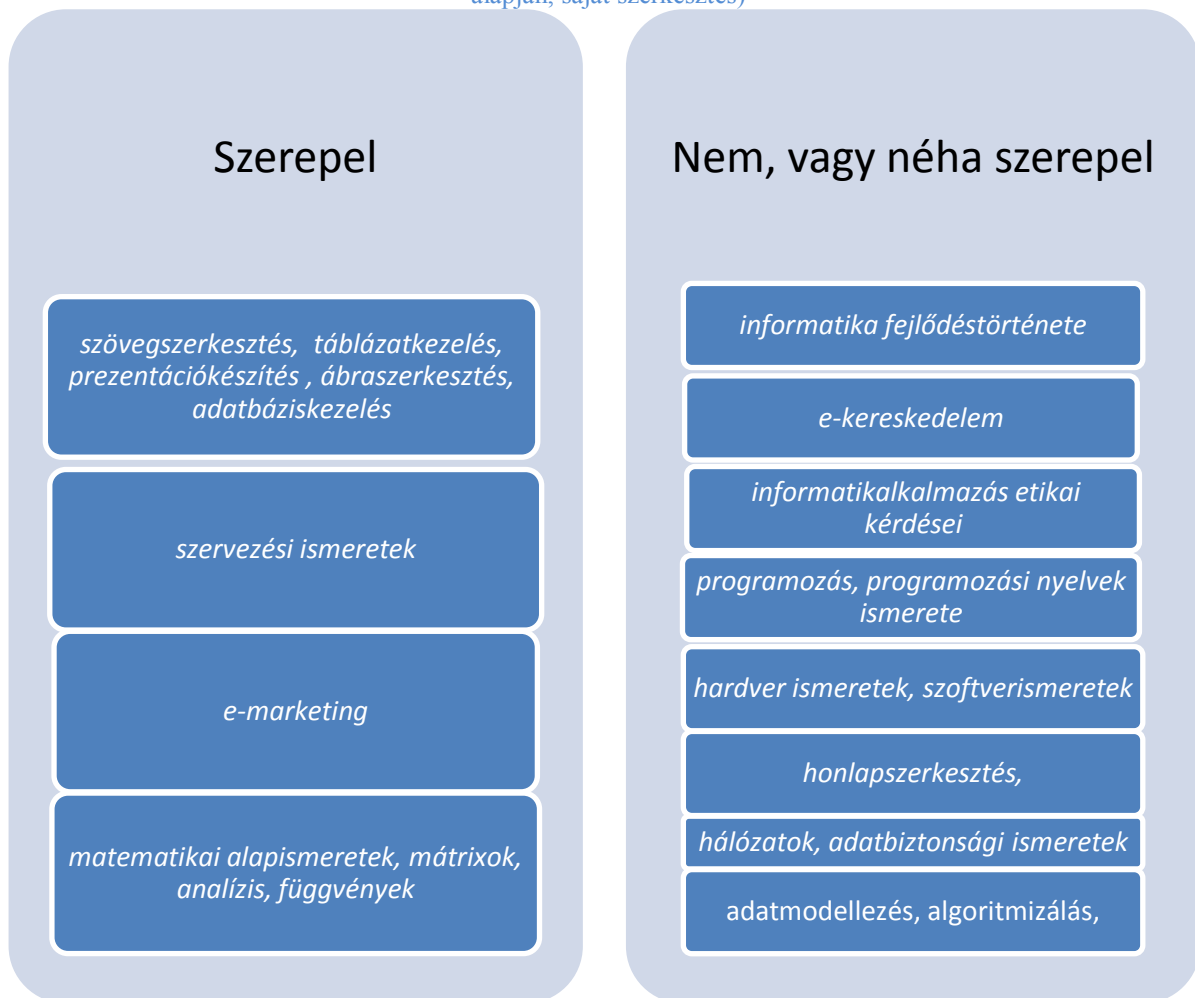
Forrás: Microsoft Excel 2007. program segítségével saját szerkesztés

A turizmusinformatikával fogalmi szinten ugyan a legtöbben találkoztak már, de érdemben nem tudunk kimutatni abban való jártasságot. Feltűnő a kontraszt a jelenlegi tantervekben szereplő informatikai ismeretkörök és azok között, amelyekre az oktatói közösség véleménye szerint nagy szükség lenne a felsőfokú turisztikai képzési területen (5. és 6. ábra). Az informatikát, mint globális tárgykört alacsony mértékben szerepeltetik a képzésben, annak csupán néhány részét, főként alkalmazói szegmenseit oktatják.

5. ábra. A felsőfokú turizmusképzésben szereplő informatikai ismeretkörök aszerint, hogy szükség van rá, vagy nincs (oktatói kérdőívben mért adatok alapján 2012-ben, saját szerkesztés)

6.ábra. Informatikai tárgykörök elhelyezkedése a felsőfokú turizmusképzésben (2012. kérdőíves felmérés alapján, saját szerkesztés)

Tehát elmondható, hogy a vizsgált közösség informatikához való hozzáállása, és az ahhoz való nyitottsága rendkívül pozitív, még a tanulás iránt érzett szkepticizmus ellenére is. Továbbá egyértelmű, hogy a hálózat alapú vagy idegen szóval web-based oktatási módszerek bevezetése országos szinten egységessé, a jelenleginél hatékonyabbá és versenyképesebbé tenné a felsőfokú turisztikai képzést.

A turizmus-vendéglátás BA alapképzés hallgatóinak informatikai ismereteit felmérő esettanulmány, majd a felsőfokú turisztikai képzéseket folytató intézmények honlapjainak és a hozzájuk tartozó képzési dokumentumok szisztematikus elemzése alapján történik azon eredmények meghatározása, melyek a H4, H5 és H6 hipotézisek beigazolását jelentik.

A felsőfokú turisztikai alapképzésbe bekerülő hallgatók rendelkeznek a számítógépek alapkezeléséhez szükséges tudással és rutinnal. Ezért az alapképzésben indokolt az informatikai képzés magasabb szintre emelése, és nem kell egyszerű alkalmazói ismeretszerzésre korlátozni. A felmért ismeretkörök közül a hálózati ismereteket, a webes

támogatásokat és az internetes adatbiztonsággal kapcsolatos területeket kell erősíteni (2.táblázat).

2. táblázat. A Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Karán tanuló turizmus-vendéglátás szakos hallgatók teljesítményátlagai a 2010/11-es és 2011/12-es tanévben Informatika tárgyból

Informatikai ismeretkörök:	Információtechnológiai alapismeretek	Ergonómiai alapismeretek	Fájlkezelés	Hálózati ismeretek	World Wide Web ismeretek	Biztonság az Interneten	Weblapkészítés	Összesen (db)
Megoldások értékelése 2010-ben:	80%	77%	95%	64%	90%	48%	20%	67,714
Megoldások értékelése 2011-ben:	78%	72%	90%	82%	100%	30%	34%	69,429
Átlag (%):	79	74,5	92,5	73	95	39	27	68,571

Forrás: Microsoft Excel 2007. program segítségével saját szerkesztés

A turizmus-vendéglátás BA képzési tevékenységeket végző intézmények honlapjainak elemzésével megállapítható, hogy a képzési leírások ugyan közel megegyezőek, de a további esetlegesen elérhető tanrendek, tárgyi tematikák eltérő módon tartalmazzák az informatikai kompetenciákra vonatkozó tárgyköröket. Jellemzően az informatika kurzusok csak az irodai programok kezelésére terjednek ki, ami gátat szab az önképzés készségeinek kialakításához, amely a jelenlegi információs társadalomban a folyton változó technológiai környezethez való alkalmazkodáshoz elengedhetetlen.

A turizmus-menedzsment MA képzés tekintetében is megállapítható, hogy az informatikai tárgykörök fontosabb szerepet kell, hogy képviseljenek a fenntartható fejlődés elérése érdekében, hiszen a munkaerőpiacra kikerülő turisztikai szakembereknek versenyképesnek kell lenniük a folyton változó gazdasági élet valamennyi szegmensében.

A jelenlegi problémák jövőbeli megoldási lehetőségeinek megfogalmazása rendkívül összetett dolog az informatikai képzések kontextusában. Olyan egységes informatikai képzési rendszert kell kialakítani, ami már egyértelműen nem az általános felhasználói szintet célozná meg, hanem a turisztika elektronikus rendszereinek globális átlátására adna lehetőséget.

A kutatás céljait, elméleti és empirikus vizsgálatait is figyelembe véve következtéseimet két fő csomópont köré sorolom. Egyfelől a hazai felsőfokú turizmusképzés elméleti, és annak informatikai megközelítéseivel kapcsolatos; másfelől az empirikus vizsgálatok eredményei alapján megfogalmazódó leglényegesebb tanulságok, és

ahhoz kapcsolódó ajánlások köré. Mind a két csomópont három problematikus témakörbe, a turizmus, az oktatás, és az informatika témaköreibe centralizálódik.

Az elméleti megközelítés a felsőfokú turizmusképzés elhelyezésével indul a magyar oktatási rendszerben. Nyomon követem annak szerkezeti és tartalmi átalakulását, amivel a jelenlegi képzési orientációjú problémákat vetítem ki, amelyek a felsőoktatásban dolgozók leterheltsége, az oktatási eszközök felszereltségének problémája, és a mindehhez kapcsolódó informatikai jellegű problémák. Az informatikai aspektusok vizsgálatával az információs társadalom által generált változásokra térek ki, és a turizmus rendszerével hozom egy górcső alá.

Az informatika turisztikai környezetben történő elhelyezése, és kontextusba hozása kapcsán a turizmusinformatika fogalmának meghatározására tettem kísérletet. Ezt követően a digitális eszközök turizmusképzésben betöltött és betölthető szerepeit kerestem meg, majd az informatika harmadik nézőpontból történő megközelítésére vállalkoztam, ami az informatikai képzési területtel függ össze. A turizmusinformatika és szerveződési formáinak értelmezése jelentik értekezésem egyik súlypontját. A turizmusinformatikát kapcsolatba hoztam a turizmusképzéssel és elhelyeztem a képzési rendszerbe.

Informatikai megközelítéseim a modern technológiai vívmányoknak, az online tanulási környezet eszközeinek, és a webtechnológia kihasználásának értelmezését tűzték ki célul. A kihasználáshoz hozzátartozik az oktatási és tanulási folyamatok sikerének és hatékonyságának növelése.

Az elméleti megközelítéseken belül fejlődéstörténeti kutatást is végeztem, amivel a turizmusképzés kialakulását követtem nyomon, és a jelenre kihatással lévő múltbéli sajátosságokat tártam fel.

Értekezésemben az elméleti megközelítésekkel bizonyosságot mutatok fel a turizmusinformatikai kompetencia rendszer kialakításához, mely kutatási munkálataim másik súlyponti eredményét jelentik.

A turizmusinformatikai kompetencia rendszer specifikálása előtt történtek az empirikus vizsgálatok (kérdőívelemzés, dokumentumelemzés), amelyek eredményei jelentették a rendszer kialakításához szükséges feltételeket. A turizmusinformatikai kompetenciák meghatározásához a következő általános kulcs-kompetenciákat vettem alapul:

- felhasználói, készség szintű tudás,
- kiválasztás képessége,
- adminisztrációs és értékelési képességek,

- algoritmikus és analitikus gondolkodás,
- követés képessége, és az új felismerése,
- önálló tervezés és megvalósítás,
- problémamegoldás,
- absztrakciós alkalmazás képessége.

Az alábbiakban az informatikai terület azon kompetenciáit veszem sorra, melyek a sikeres turisztikai szakemberré váláshoz szükségesek.

1. A turisztikai szakembernek a számítógépekre vonatkozó **felhasználói szintű tudása**.

A rendelkezésre álló hardver és szoftver eszközöket **tudja kezelni** a megoldandó feladat érdekében. **Ki tudja választani** a megfelelő multimédiás és irodai eszközt, amelyek lehetnek a videokamera, a nyomtató, irodai szoftver vagy akár 3D technológia. A turisztikai munka informatikai technológiával történő **adminisztrálásához és értékeléséhez tartozó képességek**.

2. Turisztikai szoftverek **készségszintű használatának ismerete**.

Felismeri az adatbázisok működési elvét konkrét turisztikai alkalmazásoknál, ezáltal **nem esik kétségbe**, ha korábban még ismeretlen felhasználói felülettel rendelkező adatbáziskezelő rendszert kell működtetnie, kezelnie (pl. Fidelio, Micros szoftverrendszerek, pincérprogramok stb.). A turizmus gyakorlatában alkalmazott informatikai eljárások és fogalmak ismerete. Az **algoritmikus és analitikus gondolkodás** elsajátítása.

3. Az **IKT használatának képessége** információszerzésre és tanulásra.

A turisztikai szakember élethosszig tartó tanulásában az informatika kiemelkedő jelentőségű. Az elvileg bárhol, bármikor elérhető tudás megszerzése és alkalmazása turizmusinformatikai szempontból elengedhetetlen. A turisztikai szakember **tudja követni** a piacon megjelenő új alkalmazásokat, és használja azokat. **Képes a legújabb elektronikus kommunikációs csatornák használatára, és újak megismerésére** (pl. szakmai közösségi oldalak, felhő alapú adattárolás és továbbítás, online utazás iroda üzemeltetése stb.). A turisztikai munkakörök ellátásához IKT-val támogatott környezet **megtervezése és megvalósításának ismerete**,

melynek birtokában a turisztikai szakember **önállóan állítja össze** a feladatának ellátásához szükséges eszközparkot.

4. Marketing és menedzsment feladatok ellátására szolgáló **informatikai eszközök ismerete** (pl. e-marketing eszközei).

A rendelkezésre álló technológiával megfelelő módszerek, stratégiák ismerete és használata a turisztikai munka elvégzése, a felmerülő **problémák megoldása** érdekében.

5. **Etikai és ergonómiai** alkalmazási készségek

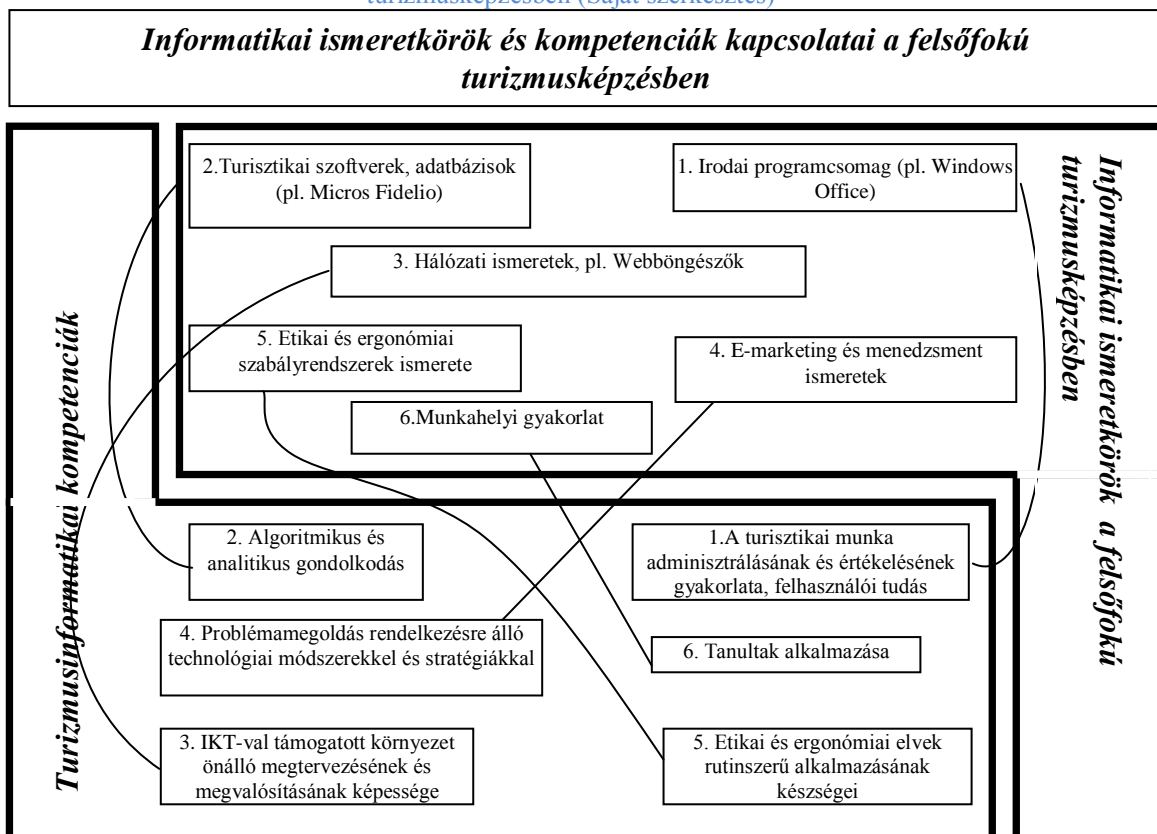
Az informatika etikai és ergonómiai szabályrendszerének ismerete és rutinszerű alkalmazása (pl. szerzői jogok érvényesítése, egészséges munkakörnyezet kialakítása). Etikai és ergonómiai elvek alkalmazásainak készségei információtechnológiai környezetben.

6. **A tanultak alkalmazása**

A tanult anyag gyakorlati alkalmazása turisztikai környezetben, amely által a szakismeretből biztos tudás lesz.

A felsoroltak alapján a turizmusinformatikai kompetenciákat hat pont köré rendeztem. A következő ábrán (7.ábra) szemléltetek egy javaslatot arra vonatkozóan, hogy az egyes kompetenciákat mely informatikai ismeretkörön belül lehet fejleszteni. Természetesen, mint minden ismeret- és kompetencia-halmaz között számos átfedés és egybeolvadás lelhető fel, itt most a legjellemzőbb összekapcsolódásokat ábrázolom.

7.ábra. Informatikai ismeretkörök és turizmusinformatikai kompetenciák lehetséges kapcsolata a felsőfokú turizmusképzésben (Saját szerkesztés)

A kérdőívelemzés eredményeiből leszűrhető módon megállapítható, hogy az informatikának releváns helye van a turizmusképzésben. Az informatikai infrastruktúra fejlettségi szintje nem kielégítő a képzési szektorban, de ennek ellenére a turizmusoktatás szereplői (tanárok és tanulók) lehetőségeikhez mérten nyitottak a modern technológia irányába. Az oktatói és a tanulói közösségekre egyaránt jellemző, hogy hiányosak az informatikai kompetenciáik és ismereteik, amiket a tanárok esetében továbbképzésekkel, a tanulók esetében a képzésbe történő beépítéssel lehet fejleszteni, akár kihasználva a modern elektronikus és virtuális tanulási környezeti lehetőségeket. Az informatikaoktatás jövőképe a virtuális és valós tér hibrid használatában is keresendő. A térintegrálás eszközével nemcsak az oktatás módszertana segíthető, hanem a turizmus szolgálatába is állítható, virtuális utazások, és egyéb turisztikai termékek modellezésére is.

Következtetesként egyértelműen levonható a vizsgálati eredményekből, hogy az informatikai képzések fejlesztése elsőrendű feladatnak tekinthető a hazai felsőfokú turizmusképzésben.

További elemzésekből láthatóan, (honlapok és KKK dokumentum- és tartalomelemzéseiből) alapozó informatikai tárgy szinte mindenhol szerepel, de ez nem elég, ezért BA képzéseken turisztikai informatika bevezetése lenne célszerű. MA képzéseken

lehetőség szerint, akár szabadon választható tantárgyi kereteken belül. Az e-marketing és e-turizmus, mint ismeretkör nagyobb szerepet igényel. Egységes tárgyakat, tematikákat kell kidolgozni és alkalmazni az ország valamennyi intézményére kiterjesztve, esetleg nemzetközi szinten, ezzel elősegítve a hallgatói és oktatói mobilitást is.

Ezen felül, – a teljesség igénye nélkül – technikai megvalósítási stratégia kidolgozása válik indokolttá (e-learning rendszerek bevezetése, egységesítése és összehangolása) annak érdekében, hogy a fent vázolt problémákra komplex megoldások szülessenek.

7. A kutatás lehetséges továbbfejlesztési lehetőségei

A turizmusképzési szektorra jellemző különbözőségek folytán nem könnyű pontosan meghatározni, hogy egy turizmus-vendéglátás szakos hallgatónak tanulmányai folyamán milyen készségeket és tudásanyagot kell elsajátítania. Viszont abban általában egyetértés van, hogy a turizmus kínálati elemeinek a hasznosításához nélkülözhetetlen a szakmailag jól felkészült, nyelveket beszélő humán erőforrás. A szakmai utak, tanulmányok során az oktatók és a diákok is rengeteg tapasztalatot és tudást szerezhetnek, új kultúrákat ismerhetnek meg, amelyeket munkájuk során hasznosítani tudnak. Ilyen programok például a már ugyan működő Erasmus, a CEEPUS és a Visegrádi Stratégiai Program, de fejlesztésük és új programok, oktatási együttműködések kialakítása a jövőben mindenképpen szükséges.

A hazai turizmusoktatás szerkezetileg az utóbbi években jelentős átalakuláson ment keresztül, amelynek a FOKSZ-ok (Felsőoktatási szakképzések) 2013. szeptemberi bevezetésével egy új fázisa kezdődött el. Azonban arra a kérdésre, hogy hogyan fogja az oktatás kellő hatékonysággal felkészíteni a hallgatót a munkaerőpiacra történő kilépésre, valamint a következő ciklusban való tanulás folytatására, és mindezt legfőképp vonatkoztatva a Duna Régió területére, további kutatások adhatják meg a kellő választ és megoldást. Ehhez szükségesnek tartok egy alapos munkaerőpiaci felmérést a turizmusban dolgozók számáról, képzettségéről, valamint egy pontos, mindenre kiterjedő, részletes vizsgálatot a turisztikai vonzerőről, amelyek kulcsfontosságú szerepet töltenek be a felsőfokú képzés tartalmi repertoárjában. Ezek nélkül nem tudjuk igazán kialakítani a megfelelő tartalmú képzési rendszert, és nem valósítható meg a régió egységes, egymással harmóniát képező intézményeinek együttműködése. Ezzel összefüggésben – az informatikai fejlesztéseken túl – a következő fejlesztési lehetőségek váltak aktuálissá a felsőfokú turizmusképzésben:

- a Duna Régió turisztikai vonzerőire alapuló oktatás kialakítása a felsőfokú képzésekben, egyetemeken, szakirányok bővítésével,
- az ország turisztikai desztinációiban, az ott jelen levő vonzerőkre alapuló oktatás szükséges, mivel gyakorlati hely itt biztosítható a diákok számára,
- a képzések „gyakorlatiasabbá” tétele tanszállodák, tanteremek létesítésével, és a szakmai gyakorlaton az informatikai alkalmazási lehetőségek növelése,
- megvalósítási lehetőségként földrajzilag távolabbi intézmények összefogása, ezáltal a képzések egységesítése az egyéni sajátosságok figyelembe vételével,
- mind a hallgatói, mind az oktatói mobilitás növelése a hatékonyabb és élményszerű oktatás érdekében,
- a nyelvtanulás folyamatos ösztönzése, fejlesztése, támogatása, mivel a turizmusban dolgozók számára két vagy három idegen nyelv megfelelő színvonalon történő ismerete nélkülözhetetlen.

Összefoglalva a fentieket megállapítható, hogy a felsőfokú turizmusképzés és a hozzá tartozó informatikai aspektusok fenntartható fejlődéséhez elengedhetetlen feltétel, hogy egymással szoros kontextusban kezeljük azokat. Habár az értekezésben tárgyalt problematikák és értelmezések, valamint a kutatás eredményeiből kiragadható információk segítségalapot adnak a fentiekben ajánlott fejlesztési irányok megvalósításához, de mégis nehézségekbe ütköznénk a szektorban dolgozók nyitottsága és érdeklődése nélkül. Ezért a célok megvalósításához mindenképp elengedhetetlen a komplex, együttműködő felsőoktatási szféra.

Mindezen értekezésemben megragadott kérdések felvetésével és megválaszolásával, valamint a kitűzött feladatok elvégzésével bízom benne, hogy érdemben sikerült hozzájárulnom ahhoz, hogy minél előbb megoldásra kerüljenek a felsőfokú turizmusképzés informatikai jellegű problémái.

A tézisekben meghivatkozott szakirodalom

Csapó Benő és Kárpáti Andrea (2002): Műveltség az ezredforduló után – az oktatás fejlesztésének feladatai In: Csapó Benő (szerk): *Az iskolai műveltség*, Osiris Kiadó, Budapest.

Komenczi Bertalan (2009): *Elektronikus tanulási környezetek*. Gondolat Könyvkiadó, Kognitív Szeminárium Sorozat, Budapest.

László József (2003): *A globalizáció által a turizmus és vendéglátás felsőfokú oktatásával szemben támasztott új kihívások*, Külkereskedelmi főiskolai füzetek 13. Budapesti Gazdasági Főiskola, Elektronikus könyvtár, Magyarország a gazdasági fejlődés keresztútján c. konferencia, Budapest.

Papp-Danka Adrienn (2012): Az online tanulási környezet fogalmának értelmezési lehetőségei. *Oktatás–Informatika*, 1–2. sz. <http://www.oktatas-informatika.hu/2011/12/papp-danka-adrienn-az-online-tanulasi-kornyezet-fogalmanak-ertelmezesei-lehetosegei/>, [2012.10.28].

www.felvi.hu

www.ripet.hu

1993. évi LXXVI sz. tv. a szakképzésről.

2005. évi CXXXIX sz. tv. a felsőoktatásról.

Felsőoktatási alapképzési és hitéleti szakok képzési és kimeneti követelményei 2013. <http://www.kormany.hu/hu/dokumentumok> [2013.05.31].

Felsőoktatási felvételi tájékoztatók 2006-2011, Budapest

A disszertáció témakörében megjelent publikációk és konferencia előadások

2013

Interdiszciplinaritás a turizmusoktatásban

In: Andl Helga, Molnár-Kovács Zsófia (szerk.) Iskola a társadalmi térben és időben 2011-2012: II. kötet. Pécs: pp. 248-257.

Informatikai kompetenciák az óvodapedagógus-képzésben

In: Kurucz Rózsa (szerk.)

Hidak és párhuzamok: A 175 éves közép- európai és magyarországi óvóképzés történetében. Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, Szekszárd: pp. 365-372.
(ISBN:978-963-7305-65-8)

A turizmus- és az oktatásfejlesztés összefüggései a Duna régióban

MODERN GEOGRÁFIA 1. pp. 51-66.

2012

Adalékok a hazai felsőfokú turizmusoktatás történetéből

In: Benedek Dániel, Vadász Viola (szerk.)

Perspektívák a neveléstudományban: Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011. Pécs: PTE BTK "Oktatás és Társadalom" Neveléstudományi Doktori Iskola, Virágmandula Kft.:
pp. 222-234.

(ISBN:978-615-5181-70-2)

A turizmusoktatás története

In: Aubert A, Gyuricza L, Huszti Zs (szerk.)

A kultúra turizmusa a turizmus kultúrája. Idresearch Kft. Publikon Kiadó, Pécs: pp. 493-502.
(ISBN:978-615-5001-70-3)

A felsőfokú turizmusképzés informatikai kérdései

In: Andl Helga, Molnár-Kovács Zsófia (szerk.)

Iskola a társadalmi térben és időben III.

HuCER 2012 (Hungarian Conference on Educational Research): Absztraktkötet. PTE Oktatás és Társadalom Doktori Iskola, Pécs: p. 47.

(ISBN:978-963-642-464-0)

Informatikunterricht im bereich der Touristikbildung im Hochschulen

In: Raffay Zoltán, Béres István, Kurucz Rózsa, Nagy Janka Teodóra (szerk.)

ACTA SZEKSZARDIENSIIUM. UNIVERSITAS QUINQUEECCLESIENSIS, FACULTAS DE ILLYÉS GYULA NOMINATA Tom. XIV.: SCIENTIFIC PUBLICATIONS XIV. Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, Szekszárd, pp.73-82

2011

Scenes of tourism education

In: Dombay Stefan, Magyari-Sáska Zsolt (szerk.)

The role of tourism in territorial development: IV. International Conference, Presa Universitară Clujeană, Gheorgheni, Romania: pp. 307-317.

Interdiszciplinaritás a turizmusoktatásban

In: Forray R Katalin, Dominek Dalma, Molnár-Kovács Zsófia (szerk.)
Iskola a társadalmi térben és időben II. Konferencia Absztraktjai, Pécs

Az informatikaoktatás kérdésköre a felsőfokú turisztikai képzési területen
NFA FÜZETEK 2. pp. 124-129.

Az informatikaoktatás kérdésköre a felsőfokú turisztikai képzés területén

A Turizmus Ünnepe (Celebrating Tourism = Fest des Tourismus) Nemzetközi Konferencia,
Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, Szekszárd. pp. 1-8.
(ISBN:978-963-7305-43-6)

Az idegenforgalmi nevelés történeti vonatkozásai

In: Barkóczy László, Hajdicsné Varga Katalin (szerk.)
Nevelés és társadalom: Hagyomány és megújulás. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar,
Kaposvár p. 35.
(ISBN:978-963-9821-37-8)

A magyar felsőfokú turizmusképzés története

In: Hegedüs Orsolya, Pšenáková Ildikó (szerk.)
Veda pre vzedalnie - vzdelenie pre vedu, Tudomány az oktatásért - oktatás a tudományért,
Science for education - education for science I.
Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-Európai Tanulmányok Kara, Nyitra: pp. 173-178.
(ISBN:978-80-8094-973-0)

A hazai felsőfokú turizmusoktatás kialakulása

E-TUDOMÁNY 2011/4.

Contribution of the history of the higher tourism education in Hungary

In: Nagy Janka Teodóra, Raffay Zoltán, Béres István, Kurucz Rózsa, Jász Krisztina (szerk.)
Acta Szekszardiensium. Universitas Quinqueecclesiensis, Facultas de Illyés Gyula Nominata.
Tom. XIII: Scientific Publications XIII. Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar,
Szekszárd, pp. 73-83.
(ISBN:978-963-7305-40-5)
(ISSN: 218-9693)

2010

Informatikai ismeretek (Főiskolai Jegyzet)

PTE Illyés Gyula Főiskolai Kar, Szekszárd, 2010.

Informatikai alkalmazások a turizmusoktatásban

In: Hajdicsné Varga Katalin (szerk.)
Célok és módszerek a tudásalapú társadalom nevelési intézményeiben. Absztraktok: IV.
Képzés és Gyakorlat Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia. Kaposvári Egyetem
Pedagógiai Kar, Kaposvár
(ISBN:978-963-9821-15-6)

A közgazdaságtan és a geográfia megjelenése a turizmusoktatásban

In: Dövényi Zoltán, Fodor István, Lovász György, Schweitzer Ferenc, Tóth József (szerk.)
GEOGRÁFIA-2010-PÉCS: V. Magyar Földrajzi Konferencia. Pécsi Tudományegyetem, Pécs

2008

Az Australopithecustól napjaink külső memóriaeszközéig

In: Tompáné Daubner Katalin, Miklós György, Miklósné Zakar Andrea, Balázs Judit (szerk.)
Tudományos Mozaik 5. Tudomány határok nélkül Konferencia Tomori Pál Főiskola, Kalocsa:
pp. 127-135.
(ISBN:978-963-06-6212-3; 978-963-88162-0-7)

2007

Internetes társas hálózatok, mint a közösségteremtés eszközei

In: Tompáné Daubner Katalin, Szántó Zoltán, Miklós György, Miklósné Zakar Andrea,
Balázs Judit (szerk.)
Tudományos Mozaik 4. A tudomány keresztútjain. Tomori Pál Főiskola, Kalocsa: pp. 69-74.
(ISBN:978-963-06-4063-3)